

Стаття надійшла до редакції 07.10.2025 р.
Перевірено на плагіат 09.10.2025 р.
унікальність – 98 %

<https://doi.org/10.17721/StudLing2025.27.68-76>

УДК 811.111'373.46:351.86:811.161.2

СПЕЦИФІКА УТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Наталія Любомирівна Іванишин, lozynska29@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3297-9367

старший викладач, аспірант,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Наталія Василівна Свидницька-Ільків, natalena.sv@gmail.com

ORCID ID: [0009-0002-5420-6832](https://orcid.org/0009-0002-5420-6832)

викладач,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У статті досліджуються особливості утворення термінів у галузі цивільного захисту в англійській та українській мовах із акцентом на їхні структурні, семантичні та функціональні характеристики. Підкреслюється зростаюча роль термінознавства в умовах глобалізації, інтенсивного розвитку науки й техніки, а також міжнародного співробітництва, зокрема у сфері безпеки та управління надзвичайними ситуаціями. Окрема увага приділяється процесам модернізації та стандартизації термінології цивільного захисту, що забезпечує ефективну професійну комунікацію та відповідність світовим практикам. Розглянуто основні способи термінотворення, зокрема використання словотвірних моделей, словоскладання, аббревіації і запозичень. Порівняльний аналіз виявив спільні та відмінні риси утворення термінів в англійській та українській мовах, засвідчивши активне застосування афіксації, словоскладання та семантичної деривації, хоча з різним ступенем продуктивності. Особливе місце відводиться запозиченням з англійської мови як важливому джерелу поповнення української терміносистеми цивільного захисту, що відображає інтеграцію України до європейського та міжнародного науково-освітнього простору. Систематизовано перекладацькі

стратегії відтворення англомовних термінів цивільного захисту українською мовою, окреслено найпоширеніші моделі та оцінено їхню адекватність і послідовність. На основі аналізу автентичних документів НАТО, матеріалів у сфері цивільного захисту та наукових джерел здійснено їхню класифікацію за способами творення та перекладу, а також визначено проблемні аспекти забезпечення точності й однозначності у професійній комунікації. Результати дослідження доводять, що ефективне формування та переклад термінології сприяють не лише мовному розвитку, а й підвищенню рівня міжнародної співпраці у сфері цивільного захисту.

Ключові слова: *цивільний захист, способи перекладу, утворення термінів, запозичення.*

FEATURES OF CIVIL DEFENCE TERMS FORMATION IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

Nataliia L. Ivanyshyn, lozynska29@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3297-9367

senior lecturer, PhD student
Lviv State University of Life Safety

Nataliia V. Svydnytska-Ilkiv, natalena.sv@gmail.com

ORCID ID: [0009-0002-5420-6832](https://orcid.org/0009-0002-5420-6832)

lecturer
Lviv State University of Life Safety

The article explores the peculiarities of term formation in the field of civil protection in English and Ukrainian, emphasizing their structural, semantic, and functional characteristics. The study underscores the growing importance of terminology studies in the context of globalization, rapid technological development, and international cooperation, particularly in safety and emergency management. Special attention is given to modernizing and standardizing civil protection terminology to ensure effective professional communication and alignment with global practices. The research examines the nature of terminological creation, including derivation, compounding, abbreviation, and borrowings. Comparative analysis reveals similarities and differences in the formation of terms in English and Ukrainian, demonstrating that both languages actively employ affixation, compounding, and semantic derivation, though with varying productivity.

Borrowings from English are highlighted as a significant source of enrichment for Ukrainian civil protection terminology, reflecting Ukraine's integration into the European and international scientific and educational space. The study outlines translation strategies for rendering English civil protection terms into Ukrainian, identifies the most common patterns, and evaluates their adequacy and consistency. By analyzing authentic terminology from NATO directives, civil protection documentation, and academic sources, a list of examples has been compiled and classified by formation and translation methods, and the challenges of ensuring precision and clarity in professional communication are discussed. The findings demonstrate that effective translation and formation of civil protection terminology not only contribute to linguistic development but also play a critical role in fostering international collaboration in the civil protection sphere.

Keywords: *civil protection, translation methods, term formation, borrowings.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Термінознавство як наука має важливе теоретичне і практичне значення в сучасному світі. Через стрімкий розвиток науки та техніки ми стикаємося з проблемою створення нових термінів для позначення нових понять. У контексті інтернаціоналізації та міжнародного співробітництва, необхідно, щоб наукова термінологія була зрозумілою в професійному середовищі, аби полегшити міжнародну співпрацю науковців. У зв'язку з цим, постає потреба у формуванні термінологічних словників, які б відповідали світовим стандартам. Старі терміни повинні пройти модернізацію та стандартизацію, аби залишитися актуальними в наш час. Такі зміни можливі лише у випадку штучного втручання в розвиток мови задля введення необхідних змін. Такий підхід дозволить відсіяти усі вже неактуальні терміни і обрати найбільш вдалий та точний, який згодом буде затверджений як стандартний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У мовознавчих дослідженнях в Україні проблемі специфічної термінології, зокрема її запозиченням, адаптації та перекладу, присвячені праці П. Губича, Л. Козак, Н. Клименко, О. Пальчевської, Л. Симоненко, Л. Томіленко та ін. Важливою ознакою термінологічного словотворення є також те, що цей процес завжди свідомий, а не стихійний [Томіленко 2015, с. 84]. Українські вчені зазначають, що характерною рисою спеціальної термінології є те, що вона піддається свідомому втручанням з боку носіїв мови в процесі її творення, що робить її найбільш керованою групою лексики літературної мови [Симоненко 1993, с. 97].

Метою роботи є з'ясування специфіки утворення лексичних засобів у сфері цивільного захисту англійською мовою та їх перекладу українською мовою.

Зазначена мета передбачає виконання таких **завдань**: описати закономірності перекладу лексики у сфері цивільного захисту; класифікувати інвентаризований матеріал за видами перекладу; здійснити аналіз перекладацьких прийомів.

Актуальність дослідження обумовлена інтеграцією України до Європейського освітнього простору, що потребує розробки, впровадження, уніфікації та систематизації стандартів у сфері цивільного захисту з подальшою їх інтеграцією в українську систему цивільного захисту. Завдяки цьому вивчення специфіки перекладу термінів у даній галузі набуває особливої значущості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Всі галузі науки потребують нових термінів для позначення нових об'єктів, частин об'єктів або нових процесів. Об'єкти й методи дослідження кожної спеціальної дисципліни визначають поняття, яким вона оперує, і позначення, необхідні для цього поняття. Утворення термінів відбувається трьома різними шляхами, а саме: використання наявних ресурсів, модифікація наявних ресурсів та створення нових лінгвістичних одиниць [Wright 1997, с. 26].

Слідом за А. Д'яковим визначаємо наступні засоби термінотворення сфери цивільного захисту: кореневі слова, які поділяються на корінну непохідну лексику (*аварія, вибух*); запозичену непохідну лексику (*атом*) та похідну. Серед похідної виділяємо терміни, утворені за допомогою суфіксації (*обладнання, самозапалення*), терміни, утворені за допомогою префіксації (*мікроскоп, мікроорганізм*), складні слова (*блискавкозахист*), словосполучення (*вимірювач вологості, важкогорючі речовини*). Слід зазначити, що багато лінгвістів не визнають наявності у мові багатоосновних термінів, називаючи їх концептуальними об'єднаннями. Однак інші вважають, що нема підстав відмовляти термінові в його термінологічності залежно від його лексичної довжини в разі, якщо всі вимоги дотримано [Д'яков 2000, с. 12-13].

Афіксальне термінотворення є вкрай ефективним, оскільки оперує різними словотворчими елементами, які в комбінації з готовими лексемами утворює велику кількість нових мовних одиниць, які, у свою чергу, використовуються в тій чи іншій сфері життя, науки чи техніки. Сучасні національні термінології керуються загальноприйнятими словотворчими

моделями при утворенні похідних термінів. Переважно утворення похідних термінів у різних національних термінологіях базується на єдиних загальноживаних афіксах, які відповідають морфологічним закономірностям більшості мов світу. При словотворенні розрізняють два види афіксів: суфікси, що стоять після кореня перед закінченням слова (дієслово *perpetrate* в поєднанні з суфіксом *-or* буде означати *perpetrator* – той, хто скоїв злочин) та префікси, що стоять на початку слова перед коренем (*disaster* в комбінації з префіксом *-pre* буде означати “докатастрофний” або “передкатастрофічний”).

Високу продуктивність в термінологічному словотворенні виявляє суфіксальний спосіб, який дозволяє утворювати терміни на основі іменників, прикметників та дієслів. Він надає можливість зручного утворення мовних одиниць, які є зрозумілими та практичними у застосуванні в різних галузях науки, техніки тощо. Наприклад: (-ення – вібропереміщення, забруднення, заземлення; -ація/яція – аерація, вібрація, вентиляція; -ість – запиленість, загазованість, безпечність; -льник – рятувальник, лічильник; -метр – анемометр, дозиметр, радіометр; *-age – storage, barrage, damage; -ance/-ence – substance, resilience, resistance; -ation/-tion – protection, acceleration, operation; -ment – equipment, government, deployment*). Дериваційні суфікси формують нове слово з вже існуючого методом додавання суфікса (*activate – activation, prepared – preparedness, attack – attacker*), в той час, як флексійні суфікси змінюють граматичні властивості слова в межах його синтаксичної категорії (*mission – missions, impact – impacted*).

В останні десятиліття почала активніше використовуватися префіксація. Посприяв цьому вплив іншомовних морфем грецького та латинського походження, таких як: *anti-*, *archi-*, *de-*, *counter-*, *ultra-*, *ex-*, *pre-*, *post-*, *dis-*, *ante-*, *inter-*, *co-*, *micro-*, *macro-* (*de-* : *declassification* – декласифікація, *decontamination* – дезінфекція, *defuse* – знешкоджувати; *aero-* : *aerodynamic* – аеродинаміка; *anti-* : *antiterrorism* – антитероризм, *anticyclone* – антициклон; *after-* : *aftershock* – післяпоштовх; *co-* : *coordination* – координація, *cooperation* – кооперація; *dis-* : *dispatch* – відправлення, *disqualification* – дискваліфікація, *disarm* – роззброєння; *eco-* : *ecosystem* – екосистема; *epi-* : *epicenter* – епіцентр; *fore-* : *forecast* – передбачення, *foreshock* – передвісник землетрусу; *inter-* : *international* – міжнародний, *interconnected* – взаємопов’язаний, *interagency* – міжорганізаційний; *macro-* : *macroseismic* – макросейсмічний; *mal-* : *malnutrition* – недоїдання; *micro-* : *microzonation* – мікрозонування; *pre-/post-* : *pre/post-disaster* – до/після катастрофи, *pre/post-emergency* – до/після надзвичайної ситуації).

Словоскладання є продуктивним способом словотворення в англійській мові. В українській мові, за нашими спостереженнями, складних слів є у рази менше. До прикладу: *database* (*data* – дані, *base* – база, тобто місце де зберігаються дані), *dambreak* (буквально: прорвана дамба), *earthquake* (*earth* – земля, *quake* – дрижати, труситися, що у свою чергу означає – землетрус), *endpoint* (буквально: кінцева точка), *firefighter* (буквально: той хто бореться з вогнем, тобто пожежник). Виділяють три види складних слів:

1. Відкрите складне слово (*fire threat* – загроза пожежі, *collective defence* – колективна оборона, *international security* – міжнародна безпека);
2. З'єднання через дефіс (*half-life* – напіврозпад, *life-safety* – безпека життєдіяльності, *human-made* – створений людиною);
3. Закрите складне слово (*floodplain* – заплава, *groundwater* – підземні або ґрунтові води, *healthcare* – охорона здоров'я).

Проаналізувавши терміни сфери цивільного захисту, виділяємо наступні моделі утворення складних термінів:

1. N_1+N_2 (сполучення іменника з іменником) – *hazard classification* – класифікація небезпеки, *recurrence interval* – інтервал повторення, *reservoir capacity* – місткість резервуара, *patient extrication* – евакуація пацієнта. Також, існують терміни, де відповідником N_1 виступає прикметник: *gale warning* – штормове попередження, *national preparedness* – національна готовність, *parallel attack* – паралельна атака, *poisonous substances* – отруйні речовини.
2. $(Ger+N.)+N$ – *buffering capacity* – буферна здатність, *building codes* – будівельні норми, *combating terrorism* – боротьба з тероризмом, *directing staff* – керівний штаб. В українській мові частинка Герундій у поєднанні з іменником часто перекладається прикметником або рідше іменником.
3. $Adj + N$ – *remote area* – віддалена місцевість, *exogenous risks* – екзогенні ризики, *critical infrastructure* – критична інфраструктура, *available resources* – доступні ресурси.

Велика кількість складних компонентів цивільного захисту англійської мови скорочують при використанні, внаслідок чого виникають аббревіатури. До прикладу: *CONOPS* – *Concept of Operations*; *CRA* – *Community Risk Assessment*; *Comdisplan* – *Commonwealth government disaster response plan*; *CCP* – *Common communication plan*; *CHEMTREC* – *The Chemical Transportation Emergency Center*. Іншим типом аббревіації є акроніми. Вони поділяються на ті, що вимовляються повністю як слово та ті, що вимовляються по буквах, до

прикладу: *NATO – North Atlantic Treaty Organization; FIRST – Federal Incident Response Support Team; FOOSC – Federal On-Scene Coordinator; FEMA – Federal Emergency Management Agency; COVID-19 – Corona Virus Disease 2019*. Приклади ініціалізмів: *Incident Action Plan – IAP; Emergency Assessment Resource Manual – EARM; UN – United Nations; NDMS – National Disaster Medical System; PAG – Protective Action Guide*. Аббревіація є вкрай продуктивним способом термінотворення, який дозволяє утворювати компактні варіанти довгих фраз, що часто використовуються у сфері цивільного захисту, що у свою чергу дозволяє економити велику кількість часу та місця.

Запозичення є одним з основних джерел утворення термінів. «З огляду на інтернаціональний характер наукових знань в міру розвитку науки зростає обсяг галузевої термінології, яка вже не може жити лише джерелом однієї національної мови. Галузеві терміносистеми будь-якої сучасної мови постійно поповнюються елементами, джерелом яких є високорозвинені мови» [Симоненко 1993, с. 146]. «Запозичення слів – природний і необхідний процес мовного розвитку, зумовлений міжнародними контактами, зв'язками, взаємовідносинами держав та народів» [Томіленко 2015, с. 135]. Таким чином Л. Томіленко, наголошує на суспільно-політичних, культурних та інших чинниках, які впливають на утворення терміносистем різних технічних та наукових галузей. З огляду на науково-технічний прогрес та розвиток сьогоденної науки, чітко помітне надходження великої кількості іноземних термінів, спеціальних слів і словосполучень, зокрема з англійської мови, що ми наочно бачимо на прикладі словника української мови у 20-ти томах, де відсоток запозичень з інших мов становить близько 19,8% від усіх доданих галузевих термінів [Томіленко 2015, с. 137]. На думку Л. Козак причиною запозичень є наступні екстралінгвальні та лінгвальні чинники. До екстралінгвальних можна віднести територіальні, культурні, економічні, наукові контакти між українцями та іншими народами. Лінгвальні причини детермінуються потребою в поповненні або створенні досі не існуючої лексико-тематичної групи разом із запозиченням відповідних понять, семантичному обмеженні питомого слова та усуненні полісемії [Козак 2007, с. 63]. Українська мовознавця Н. Клименко описує особливості засвоєння запозичень таким чином: «...з одного боку, кількість таких слів невідомо зростає. З іншого, у мові формуються захисні механізми реагування на запозичені слова. Багато з них, особливо ті, що називають нові поняття та нові реалії, швидко проходять стадію ізольованого існування в мові, формують

численні кореневі гнізда. Вони включаються у процеси словотворення, стають твірними для словотвірних гнізд, отже збільшують свій словотворчий потенціал, заявляючи про своє право на існування в мові. Зростання словотвірної активності охоплює ті запозичені слова, що давно існують у мові, й ті, що приходять до неї упродовж кількох останніх десятиліть» [Клименко 2008, с. 189]. Наприклад: *activation* – активація, *bacteria* – бактерія, *national* – національний, *degasification* – дегазифікація, *dose* – доза, *evacuation* – евакуація, *electromagnetic impulse* – електромагнітний імпульс, *epidemic* – епідемія, *quarantine* – карантин, *reaction* – реакція, *toxin* – токсин.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дослідження специфіки утворення та перекладу термінів у галузі цивільного захисту в англійській та українській мовах дало змогу виявити як універсальні, так і національно зумовлені закономірності терміноутворення. Встановлено, що найпродуктивнішими способами формування термінів є афіксація, словоскладання, аббревіація та семантична деривація, тоді як запозичення з англійської мови відіграють провідну роль у поповненні української терміносистеми цивільного захисту. Це зумовлено інтернаціоналізацією науково-технічної сфери та необхідністю уніфікації професійної комунікації в межах міжнародних структур. Проведений аналіз показав, що українська термінологія у сфері цивільного захисту характеризується тенденцією до стандартизації та узгодження з міжнародними моделями, що сприяє ефективній взаємодії між фахівцями різних країн. Водночас спостерігаються певні труднощі, пов'язані з пошуком адекватних перекладацьких рішень для багатокомпонентних англійських термінів, а також з потребою збереження точності, лаконічності й семантичної прозорості. Подальші дослідження доцільно спрямувати на створення електронного глосарія термінів цивільного захисту, розробку рекомендацій щодо стандартизації перекладацьких стратегій та поглиблений аналіз міжмовної варіативності термінів у суміжних галузях (радіаційний, хімічний і біологічний захист, управління ризиками, надзвичайні ситуації). Такі дослідження сприятимуть удосконаленню професійної комунікації, підвищенню якості перекладу й розвитку національної термінологічної бази.

Література:

1. Д'яков, А. С., Кияк, Т. Р., & Куделько, З. Б. (2000). *Основи терміноутворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти: монографія*. Київ: КМ Academia.

2. Іванишин, Н. Л., & Петров, О. О. (2024). Особливості перекладу лексичних засобів із керівних документів НАТО у галузі цивільного захисту. *Львівський філологічний часопис*, 16. <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.10>
3. Клименко, Н. Ф. (2008). *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі*. Київ: Видавничий дім Д. Бураго.
4. Козак, Л. (2007). Запозичення як складова частина української технічної термінології. У *Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць* (Вип. VII, с. 63–65). Київ: КНЕУ.
5. Пальчевська, О. С., Іванишин, Н. Л., & Губич, П. В. (2023). Особливості використання та перекладу лексичних засобів англomовних документів НАТО. *Закарпатські філологічні студії*, 27(3), 139–141.
6. Симоненко, Л. О. (Ред.). (1993). *Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах*. Київ: Наукова думка.
7. Симоненко, Л. О., Соколова, С. О., Коропенко, І. В., & Годована, М. П. (1993). *Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах* (Л. О. Симоненко, ред.). Київ: Наукова думка.
8. Томіленко, Л. М. (2015). *Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови*. Івано-Франківськ: Фоліант.
9. Wright, S. E., & Budin, G. (Eds.). (1997). *Handbook of terminology management* (Vol. 1: Basic aspects of terminology management). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

References:

1. D'iakov, A. S., Kyiak, T. R., & Kudelko, Z. B. (2000). *Osnovy terminotvorennia: Semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty: Monohrafiia*. Kyiv: KM Academia. (In Ukr.).
2. Ivanyshyn, N. L., & Petrov, O. O. (2024). Osoblyvosti perekladu leksychnykh zasobiv iz kerivnykh dokumentiv NATO u haluzi tsyvilnoho zakhystu. *Lvivskyi Filolohichnyi Chasopys*, 16. <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2024-16.10> (In Ukr.).
3. Klymenko, N. F. (2008). *Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykoni*. Kyiv: Vydavnychy Dim D. Buraho. (In Ukr.).
4. Kozak, L. (2007). Zapozhychennia yak skladova chastyna ukrainskoi tekhnichnoi terminolohii. In *Ukrainska terminolohiia i suchasnist: Zbirnyk naukovykh prats* (Vol. VII, pp. 63–65). Kyiv: KNEU. (In Ukr.).
5. Palchevska, O. S., Ivanyshyn, N. L., & Hubyh, P. V. (2023). Osoblyvosti vykorystannia ta perekladu leksychnykh zasobiv anhlomovnykh dokumentiv NATO. *Zakarpatski Filolohichni Studii*, 27(3), 139–141. (In Ukr.).
6. Symonenko, L. O. (Ed.). (1993). *Natsionalni ta internatsionalni komponenty v suchasnykh terminosystemakh*. Kyiv: Naukova Dumka. (In Ukr.).
7. Symonenko, L. O., Sokolova, S. O., Koropenko, I. V., & Hodovana, M. P. (1993). *Natsionalni ta internatsionalni komponenty v suchasnykh terminosystemakh* (L. O. Symonenko, Ed.). Kyiv: Naukova Dumka. (In Ukr.).
8. Tomilenko, L. M. (2015). *Terminolohichna leksyka v suchasni tлумачnii leksykohrafii ukrainskoi literaturnoi movy*. Ivano-Frankivsk: Foliant. (In Ukr.).
9. Wright, S. E., & Budin, G. (Eds.). (1997). *Handbook of terminology management* (Vol. 1: Basic aspects of terminology management). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.